

Bródy Sándor Alapítvány – Márai Ideiglenes
Szépirodalmi Kollégium

Én-építő technikák a nép- és a műmesékben

Bruno Bettelheim (1985) könyve óta számos pszichoanalitikus és irodalmi szimbólumelemző írás alátámasztotta, hogy a népmesék a gyermekkori fejlődéshez (csecsemőkortól pubertáskorig) rendkívül sok ponton járulnak hozzá. Ennek oka egyfelől az, hogy a népmesék egyszerre szórakoztató és izgalmas történetek, másfelől pedig magas színvonalú irodalmi műalkotások, melyeknek nyelvét, képiségét a lehető leghamarabb és legmaradéktalanabban érti meg a gyermek. Az én-fejlődés elősegítésének harmadik pillére a szövegekben munkáló mély érzelmek, konfliktusok és küzdelmek, melyek nem didaktikusan, de az egész emberiségre jellemző alapvető szorongásokról, nehézségekről, és legfőképpen azok megoldási lehetőségeiről beszélnek. (1)

Más kutatók – itthon a legismertebb képviselőjük Boldizsár Ildikó – azt is bebizonyították, hogy a népmesék (és olykor egyes műmesék) nem csak a gyerekek számára, hanem legalább ugyanolyan mértékben a felnőtteknek is útmutatóul szolgálnak, szolgálhatnak. (2) Sőt, a néprajzkutatók mindenkit emlékeztetnek arra, hogy a mesék eredeti célközönsége a felnőttek közössége volt, funkciója pedig az élet dolgai-ban való eligazodás segítése. Csupán a 19. századi írásba foglalásuk óta tekintik a népmeséket gyermekirodalmi alkotásoknak.

Hogy ezek a címszavakban ismertetett tényezők konkrétan hogyan, milyen módszerek segítségével hathatnak nem csak az egészséges, de a lelki vagy épp testi problémákkal küzdők gyógyulására, az többek között Boldizsár Ildikó (2010) *Meseterápia* című könyvéből, a Mosoly Alapítvány kórházi munkájából és új köteteiből, valamint az ősszel megalakult Metamorphoses Meseterápiás Központnak köszönhetően egyre könnyebben megismerhető, így előadásomban nem erről szeretnék beszélni, hanem arról, hogy a népmese és a műmese milyen azonos vagy különböző módokon tud hozzájárulni a lelki egyensúly megteremtéséhez, önmagunk és a minket körülvevő világ megismeréséhez.

Előadásomban nem fogok kitérni a nép- és a műmese alapvető műfaji, formai különbségeire, sem a gyermek- és felnőttirodalom közti átjárhatóság kérdéseire – ezekkel mások, máshol részletesen foglalkoztak már (elég legyen itt épp a Kaposvári Egyetem habilitált doktorára, Komáromi Gabriellára és megkerülhetetlen könyveire utalnom).

A vizsgálódásra remek terepet nyújtanának a mai verses mesék vagy ifjúsági regények pubertáskori válságokhoz kapcsolódó megoldási taktikái közt szereplő nép- és műmesei motívumok, hiszen számos idevágó, egyben színvonalas magyar szöveg jelent meg a könyvpiacra az utóbbi 10 évben, de ez túlon túl szerteágazó volna egy előadás kereteihez képest. (3) Így inkább egyetlen kortárs mesekönyv és a hozzá kapcsolódó én-építő technikák motívumainak elemzésére vállalkozom.

A választott mű Bagossy László *A Sötétben Látó Tündér* című, 2009-ben megjelent kötete, melyet Takács Mari festményei illusztrálnak. (4) Azért esett rá a választásom,

mert egyfelől azonnal sikeres könyv lett (az IBBY az Év Gyermekkönyve-díjjal is kitüntette), tehát kell és érdemes vele foglalkozni; másfelől színdarabként is létezik, ami a szóbeliség, a mesélés szituációját megidézve közel viszi a szöveget a hagyományos mesemondói szituációhoz, bár másban, a fantázia megkötésében, távol is áll tőle. (5) Emellett a nagycsoportosoknak és kisiskolásoknak szóló könyv kifejezetten népmesei hagyományokat követ, mégis újraértelmezi és kiegészíti azokat; végül pedig, de nem utolsósorban, gyönyörű és igényes könyv, melyet öröm kézbe venni.

A könyv alcíme: *mesebeszéd*, ami több szempontból is pontos meghatározás. Egyfelől utal az azonos című színdarabra (tehát az elbeszél mese verziójára), másfelől a szöveg maga is a mesélés élőszavas, párbeszédre alapuló, ezért menet közben alakuló hagyományát idézi fel.

A Sötétben Látó Tündér történetének tétje, hogy a legkisebbik tündér végre nevet kapjon, azaz elkülönözzön 299 testvérétől, és saját én-képe alakulhasson ki. Mivel Pirinyó Minyó, a legkisebb tündérlány, nagyobb testvérei mellett semmiben sem tud kitűnni, ezért lehetetlen számára az önmeghatározás. A tündérek ugyanis, a mese tündérmitológiája szerint, mind egy-egy kiemelkedő képességükről kapják a nevüket: Hó Görgető, Patak Csobogató, Felhő Fújó és így tovább. A mese „feladata” tehát egy valódi fejlődés-kori válság megoldása: Pirinyó Minyónak meg kell találnia önmagát, ezzel együtt leválnia a többiekéről, a családjáról.

Ezért egy este, mikor a többi testvér már alszik, a kis lánytündér pedig gyötrődése miatt nem tud elaludni, édesanyja az ölébe veszi, és egy csak neki szóló mesével rávilágít különleges képességére: élénk fantáziájára (6)

Tehát míg a kerettörténet a tündérek világával, a mesélés aktusával és Pirinyó Minyó „elakadásával”, majd sikerével foglalkozik, addig a próbák által nehezített, segítőkkel és ellenségekkel tarkított vándorlás, melynek során a megoldás megszületik, egy másik, belső mese keretein belül történik meg. Ezt a mese-helyzet tükrekként is felfoghatjuk, hiszen a népmesei vándorút egyben jelképes, belső utazás a hős, valamint a hallgatóság számára, amit mindannyian lelkiükben, a döntések meghozatalával és a következmények felismerésével tesznek meg. (7)

A történet eleje a népmesei szituáció hangulatát kelti: mesehagyományt idéz, hosszú, időben és térben messzire helyezkedő. („Egyszer volt, hol nem volt, / valamikor réges-régen, / mikor még a patak is visszafelé futott, / Hetedhét országon is túl”... és így tovább, hosszú sorokon keresztül.)

Ugyanakkor a második mondat jellegzetesen műmesei fordulatot vesz: kiderül, hogy a hős maga meséli el a történetet, egyes szám első személyben, és ezzel, illetve egyéb nyelvi fordulatokkal az eltávolított meseidőt rögtön visszacsatolja a most-ba, a mesehallgatás idejébe. (Idézet: „hiszen itt ül ezen a széken” – tudniillik a mesélő tündér.)

Szintén mű-, azaz tündérmesei világot teremt, hogy a hős nem ember. A népmesék esetében ez a realizisztikus vonás kiemelten fontos, a hős mindig ember marad, még ha a próbák során többször átalakul, elvarázsolódik, feldarabolódik is, mindenképp visszanyeri emberi alakját, és jutalma földi boldogság lesz. A tündér szerepeltetése azonban elemeltséget tesz lehetővé: az elbeszélő a hétköznapi élettől távolítja el a történetet és a hőst, aki varázsszékkel bír, cselekedetei alapján kap nevet, és saját tündérmítoszzal rendelkezik. Ez a lépés a mesehallgató-állapot elérését célozza (biztonságos messziségből lehet végigigzgulni a vérre menő kalandokat), mozgásba lendíti a fantáziát, lehetővé teszi az externalizációt (az elvonatkoztatást az itt és most-tól), valamint hihetővé, természetessé teszi a tündér jelenvalóságával a csodákat, melyek a szövegben bekövetkeznek.

Ezt a mű- és népmesei kettősséget tovább erősítik a különleges képek, szavak és az asszociációkban gazdag nyelv, melynek hatására a szöveg két beszédmód között is lebegni kezd. Egyfelől a régies szófordulatok, az élőbeszédet idéző, a szövegre való emlékeztést és a tagolódást elősegítő, illetve belső ritmust létrehozó ismétlődő mondatszerkeze-

tek a népmesék nyelvi világához kapcsolják vissza a szöveget. (Például a „Most elmondom nektek...” kezdés négyyszer hangzik el.) Másfelől a bonyolult, hosszú és átpoetizált szerkezetek szépirodalmivá és írásosságot feltételezővé teszik a nyelvét, különleges szerkezetei és szókincse pedig, melyet a vesszorokra tördelés tovább fokoz, a lírikus prózához utalja. Ezzel pedig jelentősen elkülönül a népmese tömör, lényegre törő (megjegyezhető) fogalmazásmódjától. (8)

A mesemondás menetében előkerül egy népmesei motívum: egy varázseszköz, a tündéranya gyűrűje, melybe a sötétséget zárja esténként. Ez egyrészt heves tiltakozást vált ki a sötétben félő 300 kistündérből, akik csak fényben, mese mellett tudnak elaludni (9), másrészt ez a tárgy teszi lehetővé a hős első próbáját (idézet: „Akkor ő alvó testvéreim közül magához emelt, ölébe ültetett és próbát tett velem.”). Szintén népmesei motívum, hogy a csodás hatalmú gyűrűt a hőssé avatott tündér a történet végén édesanyjától elnyeri.

Maga a próba tehát a sötétben végighallgatott mese: ez az első, a bátorságpróba. A mai gyerekek számára ez a teljes sötétségben való lét épp olyan fontos, mint bármely más korban – a népmesékben ez az „alászállás” motívumának felel meg, a poklok vagy a túlvilág megjárásának, a sötét erdőknek, melynek valamelyik formája szinte minden mesetípusban kötelezően van jelen.

Az édesanya tehát gyűrűjébe zárja a fényt, és mesélni kezd: „Hát itt volnánk. / Ezt a vadvirágos tarka domboldalt / itt az orrunk előtt látod-e, tündérmém? / Látom, látom – válaszoltam –, csak nagyon sötét! / Dehogyan sötét, hiszen süt rá a déli nap, / hány lépés lehet innen a teteje? / Talán ha tíz lépés – suttogtam vacogva én.”

A most következő 10 lépés a vándorlás kezdete, a sötétben látó szem nyitogatása, ahol megtörténik a beavató varázslat: a hetedik lépéstől ugyanis a kistündér mondja el, mi terül a szeme elé, és ő maga teremti meg a mese helyszínét (meseismerő gyerekként természetesen egy királyi palotát). Ezzel az első próbát deklarálta ki is állja, édesanyja pedig újabb népmesei fordulattal kérdezi: „Mersz-e jönni velem a sötétbe? Mersz-e járnival velem Tökmagkirályfi nyomában?”

A második próbával egyben belépünk az ismeretlenbe, azaz a következő, belső mesébe. Ez a megvilágító erejű történet elsősorban a Világszép Nászál Kisasszony mesetípusát követi, melyben a legkisebb királyfi indul útnak, hogy bizonyítsa önmaga és testvérei előtt, kiszabadítsa és elnyerje a legszebb királylányt, s egyúttal legyőzze a félelmetes sárkányt.

Az a gesztus, hogy a mesemondó-hagyományt felidézve a mesélő által mesélt történetet a hallgató nem csak alakítja, hanem végül ő maga fejezi be, egyben arra is rávilágít, hogy a „sötétben látás” egy mély értelmű szimbólum, s a képesség elnyerésével nem csupán a fantázia felszabadítása történik meg, hanem egy „nagy beavatás” is. A „sötétben látás” a teremtés aktusát jelzi, hiszen azt kell észrevennie, ami nincs ott, amit ő maga képzel oda. Az édesanya ezzel a mesemondás tudományába avatja be Pirinyó Minyót, mintegy átadja, örökségül hagyja neki a mesélő szerepét, mely a mesemondók régi korokban megkülönböztetett státuszát figyelembe véve felér egy fél királysággal, a műmesei világ modern idejében maradvá pedig kvázi az íróvá válás útján való elindulással esik egybe. Ezt a folyamatot igazolja és zárja le majd a kerettörténet utolsó oldala: „De bizony képzeltetitek, / hogy mekkorát nézett az én / kétszázkilencvenkilenc testvérem, / amikor másnap ezt a mesét / nekik is elmeséltem. / De úgy elmeséltem nekik, / de úgy, hogy az összes lánytestvérem / szerelmes lett a Tökmagkirályfiba, és az összes fiútestvérem pedig / szerelmes lett a Málnácskába.”

De amíg ide eljutunk, számtalan próbán és kalandon kell végigmennie Tökmagkirályfinak és rajta keresztül Pirinyó Minyónak. Rögtön érdekes helyzetet teremt, hogy a hős, akivel a kis tündérlánynak azonosulnia kell, egy királyfi (bár természetesen ő is a legkisebb, aki 11 testvére mellett nem tud érvényesülni, azaz feleség nélkül marad, és ezért kel útra). A meseanalízisek általában kiemelik, hogy mely mesék segítenek inkább a fiúknak (jelleg-

zetesen a sárkányölös, királylány-szabadítás történetek) és melyek a lányoknak (a mostohás, otthonról elüldözött gyerekről szóló mesék). Emellett a mesekutatók szerint nagy jelentőséggel bír, hogy a népmesék mindig élesen elhatárolhatóan más feladatokat és próbákat tűznek ki a férfiak és a nők számára (részletesen lásd: *Bettelheim*, 1985; *Boldizsár*, 2010). Ezzel a paradigmával mai, emancipált világunkban számos módon lehet kezdeni valamit, de én most csak a jelen szövegben adott, igen praktikus válasszal foglalkozom: az ellenkező nemű hőssel úgy lehet azonosulni, hogy beleszeretünk.

Az azonosulás feltételeit itt az alapszituáció (legkisebbnek lenni és alulmaradni) teremti meg, de a királyfi hősiessége, barátságba vetett hite, elszántsága, furfangossága (tehát az összes népmesei érdem, amikről a királyfis mesék szólnak) vonzóvá és kicsit érthetőbbé teszi a másik nemet a befogadó szerepben lévő kislány számára, s ez az én-építő feladatok között nagyon is fontos szerepet tölt be a nép- és a műmesében egyaránt.

Az irodalmi hagyomány szerint csakis egy királyfi indulhat útnak, mert az ő feladata az önállósá válnak, s a feleségszerzéssel a szexuális önállóság elérése (azaz az ödipális komplexusok lezárása). A tündéranya – és ebből is látszik, hogy egy igazi, ösztönös meseterapeutával állunk szemben – nem választhatna egy jellegzetesen női mesét, mert azok más típusú nehézségekre, kérdésekre adnak választ. A családról való leválás, a helyes pár kiválasztása, a türelem, a külső és belső rend megteremtése, az önfegyelem mind-mind fontos tanulnivaló, de ennek a kislánynak most az önmagára való rátalálás a feladata, amit azok a mesék (pl. Hófehérke, Csipkerózsika, Hamupipőke) nem tudnak elindítani.

Tökmagkirályfi történetét nem ismertetem részletesen, mivel klasszikusan bevett népmesei motívumokból épül fel, melyek pszichológiai funkciói már jól ismerhetők a szakirodalomból. De az előadás címében vállalt feladat érdekében címszavakban utalok az itt fellelhető és a legfontosabb én-fejlődést segítő, értékeket közvetítő, „tanító” elemekre:

- az útnak indulást a „jó tett helyébe jót várj” gesztusa teszi lehetővé – segítő társ megnyerése (vakond) a segítségnyújtás és a másik tulajdona tiszteletben tartásának köszönhetően;

- beteg gebe táltossá változtatása kockacukorral – barátság megbecsülése;

- leszállás a túlvilágba a Föld közepén keresztül (most már „valóságosan” is, nem csak a fény lekapcsolásával);

- egy sötét, rengeteg erdőbe érkezés – a legjellemzőbb helyszín, a tudattalan rejtett világát jelképezi, mélyrepülés a káoszba, lehetőség a kiemelkedésre, a fény=megoldás megtalálására;

- újabb segítő társ megnyerése az illem ismeretének köszönhetően (Tökmagkirályfi öregapámnak szólít egy idegent), újabb segéd-/varázseszköz szerzése;

- kirándulás a Nap udvarába (mélységek és magasságok bejárása, 7 mennyország, 7 pokol stb.) – a nehéz, hosszú út, azaz a türelem tanítása;

- a kapunál örök állnak, hogy a hős átléphessen, fel kell áldoznia valamit – mivel önmagából áldoz fel egy darabot a ló helyett: véráldozatot hoz és egyben vérszövetséget köt a táltossal;

- cserébe csodás gyógyulás és átalakulás várja (a kishalálok a népmesékben mindig a hős erősebbé és szebbé válását eredményezik) – a fejlődés szempontjából ez a jutalom az önfeláldozásért;

- újabb próbaként a Gonosszal kell megküzdeni: egy Törpe állja útjukat, találós kérdésre kell megfelelni, itt az öregembertől kapott varázseszköz segíti ki (=jutalom);

- a Naptól nyert, haja közé tűzött napsugár – újabb jutalom, a folyton vele lévő, támogató erő jelképe;

- az elátkozott királylány megtalálása, három próbálkozás a megszabadítására, melyből kettő balul üt ki és a szolgálólányok halálát okozza – a próbálkozás és a türelem, a közben hozott áldozatok szükségessége;

– a királylány megszabadítása evés által – bekebelezés/birtokba vétel/megismerés, azonnali szerelem;

– időnyeres a hős megduplázásával: három csepp nyál beszéltetése – a magyarság lélekhitének nyomai;

– üldöztetés, harc a Gonosszal=Sárkánnyal – szembe kell szállni a nehézséggel, mert csak úgy győzhető le;

– boldog befejezés: hazatérés, a legkisebbikből csodált testvérré és férjjé válás – önmegvalósítás: „Boldogan éltek, míg meg nem haltak.”

De ami az előadás szempontjából igazán érdekes, azok az apró beillesztések, melyek a népmeséktől eltérő, idegen elemek. Ilyen például az a nevelési önkritika, amit az idő súlya alatt öntudatra ébredt, búslakodó öreg fogalmaz meg, mikor Tökmagkirályfi öregapámnak szólítja. „Azt a barlangot egy haragos törpe vigyázza, / az az én kicsi fiam. / Olyan rosszul bántam vele, / annyit pofoztam, annyit szidtam, / annyit ráncigáltam, / hogy sose nőtt meg, törpe maradt, / egyszer elszaladt itthonról, / beállt az Ördög szolgálatába.” A családi kötődés emlékének felidézése olyan jó érzéssel tölti el a férfit, hogy most engeszteléseképp saját gyermekének tekinti a királyfit, és ezért elmondja, hogyan juthat át a barlang száján, és kezébe nyomja a világ összes találós kérdését tartalmazó keszkenőt.

Ennél már csak a Törpével való találkozás bizarrabb, szinte ironikusnak tűnik erős freudi áthallásaival: ugyanis a találós kérdés, amit éppenséggel a tűz (lásd családi tűzhely!) körül ugrálva a gonosz kis Törpe magában mondogat, szinte mantráz, az anyához való kötődésről szól. A Törpe már a királyfiék felbukkanása előtt is ezt ismételteti, mint ha ő maga is a megfejtést keresné rá: „Hús eszik, húsból, húsdombon.” A megoldás pedig a legmeghittebb anya-gyermek kapcsolat pillanatát idézi, a szoptatást.

A Gonosz legyőzése itt a találós kérdés megfejtésével nem ér véget, mivel a Törpe nem csak továbbengedi őket, hanem kvázi önanalízist végez és jó útra tér (mellyel egyben legyőzetik a főgonosz, az Ördög is), ugyanis a megoldás hallatán sírni kezd, és „hazaszaladt kibékülni édesapjával”...

Ezen a ponton kezd egy kicsit megbillenni a mese szimbolikus nyelven beszélő és épp ezért tudatalatti szinten hatni képes, az élet dolgaiban eligazítást nyújtó hatása – hiszen a didaktikusság tapasztaltan és bizonyítottan megöli ezeket a mélyen, lelki szinten ható folyamatokat. Ugyanakkor Bagossy pontosan érzi, hogy egyensúlyvesztés történhet, ezért az epizód különösebb magyarázat nélkül ér véget, a hősök pedig gyorsan továbbindulnak. (10) Hogy ez a két kis betét mennyire szól a szülőknek vagy a gyerekeknek, mennyi benne az önkritikára való intés szándéka vagy éppen az önironikus kikacsintás, nehéz eldönteni – de a célja így is egyértelmű: a szeretetlenség és a durva bánásmód ellen, valamint a megbocsátás fontossága mellett teszi le a voksát, s mivel a hallgatóság, mire idejut a történetben, már a mű hatása alá került, valószínűleg mint intelem képes betölteni a funkcióját.

Egy másik, műmesébe illő módosítás a sárkánnyal folytatott küzdelemnél található. A két szerelmes immáron a táltos lovon vágat hazafelé, amikor utoléri őket a tizenegy fejű sárkány, három fejű, hat lábú paripáján, s az állat olyan hatalmas és olyan gyors, hogy „amerre vágatott az ég is elsötétült”.

Tökmagkirályfi először hátrahajítja kardját, de azt a sárkány szétharapja, majd eldobta csillagos bicskáját, de azt a szörnyeteg egyben nyeli le. Ekkor a hős a zsebébe nyúl, de már semmi más nincs nála, mint az apja kertjében tépett három málnalevél – s ekkor, ezen a drámai ponton következik be a kerettörténetben szereplő hős, Pirinyó Mínyó utolsó próbája: az ő feladata lesz kitalálni, hogyan lehet fegyverként hasznosítani három darab málnalevelet. Itt a tét is különösen nagy, hiszen a mesehősök életét kell leleményesen megmenteni, s miután ezt a próbát is kiállja Pirinyó Mínyó, édesanyja végleg átadja neki a mese befejezésének feladatát.

A málnalevelekkel kapcsolatos megoldás meglehetősen lírai és modern: a levélkékre a királylányba reménytelenül szerelmes sárkánynak valódi sebet ejtő üzeneteket írnak. A három levél ismét a három próbálkozást szimbolizálja, jelezve a kis kudarcok elkerülhetetlenségét, illetve azt, hogy az üzenetek csupán együttesen érik el a halált okozta sérülést, mivel mindegyik mondat más-más kommunikációs szinten működik.

Az üzenetek a következők: „Eridj, sárkány, nem szeretlek! Málnácska” – ez az Én megnyilatkozása, az érzelem kinyilatkoztatása. „Az én szívem szerelme: Tökmagkirályfi! Málnácska” – itt már a hovatartozást teszi nyilvánvalóvá a királylány; s végül: „Boldogan éltek, míg meg nem haltak! Tökmagkirályfi és Világszép Málnácska” – itt pedig az együvé tartozást, a létrejött egységet nyilatkoztatják ki, most már együttesen.

Ez a rituálé, mondhatni harcmód, az érzelmek kimondásába, az őszinteség erejébe vetett hitet tükrözi, másfelől a leírás, írásba foglalás gesztusának jelentőségét. A „szerző halála” (II) ezt a mégiscsak népmesei alapú szöveget hidegen hagyja, és az üzenetekhez mintegy pecsétként, mindig nélkülözhetetlen az üzenetküldő aláírása is.

Az első üzenet negatív érzelmet fejez ki és a múlta, azaz a foglyul ejtőre vonatkozó érzelmre irányul. A második üzenet már jövőorientált, és pozitív állítást tartalmaz, mely a kommunikációelmélet szerint is mindig erősebben hat a negatív fogalmazásmódnál. Itt már megneveződik a királyfi is. Ám az utolsó, gyilkos erejű üzenetnél mindkettőjük teljes neve szerepel, a név-önazonosság-bizonyoságtétel fontosságát hangsúlyozva. De talán ennél is halálösabb maga az üzenet: egy olyan népmesei motívum beidézése, mely mindig a boldog véget, a lezárást, a szerelmesek egymásra találását és a gonosz vesztét jelenti. A történet lezárását tehát maga a történet lezárhatóságának kimondása teszi lehetővé, és a mesehallgatói tapasztalat, miszerint ez a formula már annyiszor mondatott ki és annyiszor jelentette a jó győzelmét a gonosz felett, hogy már maga is varázserejű lett. Ehhez járul még egy fontos szempont: a boldog (földi) életet, a túlélést éppen a halál biztonságának kimondása, az

elkerülhetetlen jövő: az elmúlás tudata teszi lehetővé. A gyakran halhatatlan sárkány legyőzése épp az ember halandóságának forrásából táplálkozik.

A sárkány tehát a szeretet megtagadásával (ez népmesékből is ismert elem: valakinek a sorvadását vagy halálát gyakran okozza a viszonzatlan szerelem), illetve a szavak erejével győzetik le. De ami még modernebbé, maivá, anti-népmeseivé teszi ezt a győzelmet, az a Gonosz figurájának megszerettetése.

Népmesében ugyanis sosem fordulhatna elő, hogy a Rosszat megszeressük: ott a szereplők mindig végletesek, szinte arc nélküliek, hogy minél egyértelműbben tudják szol-

Népmesében ugyanis sosem fordulhatna elő, hogy a Rosszat megszeressük: ott a szereplők mindig végletesek, szinte arc nélküliek, hogy minél egyértelműbben tudják szolgálni a mese célját. A Rossz figurája akkor tölti be a szerepét, ha mindenestül és mindig Rossz, különben nem lenne képes a végleteesség kritériumát teljesíteni, összezavarná a lényegre törő mondanivalót. Ott nem lehet megkegyelmezni neki, és mondjuk a tizenegyedik fejt nem levágni, vagy ha a hős mégis így tesz, ezért később súlyosan megfizet. Az Én fejlődésére kivetítve a teljes megsemmisítés a teljes elszakadást jelképezi: nem lehet úgy tovább lépni valami teljesen újba, ha a régiből ezt-azt még meg szeretnénk őrizni magunkban, és nem vagyunk képesek hátrahagyni.

gálni a mese célját. A Rossz figurája akkor tölti be a szerepét, ha mindenestül és mindig Rossz, különben nem lenne képes a végtelenség kritériumát teljesíteni, összezavarná a lényegre törő mondanivalót. Ott nem lehet megkegyelmezni neki, és mondjuk a tizenegyedik fejtét nem levágni, vagy ha a hős mégis így tesz, ezért később súlyosan megfizet. Az Én fejlődésére kivételesen a teljes megsemmisítés a teljes elszakadást jelképezi: nem lehet úgy tovább lépni valami teljesen újba, ha a régeből ezt-azt még meg szeretnénk őrizni magunkban, és nem vagyunk képesek hátrahagyni.

Ezzel szemben a sárkány megszána (miközben a gyilkosságról Bagossy sem mond le, csupán líraian, metaforikusan fogalmaz) kifejezetten modern érzelmi igényeket szolgál: hiszen hogyan örülhetnének valaki olyan halálának, akinek a szíve a szeretetlenségtől szakad meg. Ezt az érzelmi ellentmondásosságot Bagossy egy-egy elejtett, sárkány iránt részvétet keltő jelzővel éri el (amit Takács Mari gyönyörű illusztrációja is megtámogat), valamint az utolsó, haldoklási jelenettel: „mikor azt a sárkány elolvasta, / úgy szíven ütötte az a levél, / hogy nem tudott már visszamászni a lovára. / Csak feküdt a földön és sírt nagy bánatában, / és addig sírt, míg el nem aludt / az élete gyertyája.”

Ez a megoldás szinte aranytálcán kínálja egy fontos beszélgetés lehetőségét a szülővel/ pedagógussal, amennyiben megteremtjük hozzá a körülményeket. Az önző szeretet káros voltáról, az őszinte érzelm kifejezés fontosságáról, a másik érzelmeinek tiszteletben tartásáról, az együttérzésről és kárörvendésről, az elnyert büntetésről, és így tovább....

Reményeim szerint a fenti elemzés arra is felhívja a figyelmet, miért volna fontos, hogy az alsó- és középfokú oktatásban hangsúlyozott szerepet kapjon a klasszikus népmese, illetve a kötelező olvasmányok listája kortárs gyermek- és ifjúsági könyvekkel frissüljön. Ehhez pedig természetesen nélkülözhetetlen volna, hogy a felsőfokú oktatásban is irodalmi művekként értékeljék és kutassák ezeket az alkotásokat – ahogy például számos európai országban régóta léteznek már gyermeki irodalmi vagy mesekutató tanszékek.

Jegyzet

(1) Elhangzott a Kaposvári Egyetem *Anyanyelvi Kulturaközvetítés* című konferenciáján, 2010. november 6-án.

(2) A legújabb magyar nyelvű könyv a témában: *Boldizsár*, 2010. A legfrissebb, szakmai segítséget is nyújtó meseválogatás: Korbai, 2010.

(3) Pedig a vizsgálódásra érdemesek volnának Böszörményi Gyula ősi magyar mitológikus motívumokkal dolgozó *Gergő-történetei*, Péterfy Gergely *Misikönyve*, Nógrádi Gábor fiúknak és lányoknak írt két regénye, Lackfi János *Kövér Lajos*a vagy Szijj Ferenc *Zöldség Annája*, hogy csak párat említek.

(4) A könyvben nincsenek oldalszámok, így a hivatkozásban én sem használok, inkább hosszabb idézeteket emelek a szövegbe.

(5) A színdarab bemutatója 2005 novemberében volt az Örkény Színházban, és a színpadi siker hívta életre 2009-ben a képeskönyvet.

(6) A mese sikere épp e helyzetben (is) rejlik: a szituáció egyben a meseterápia helyzete (önmagunk megértése egy vagy több mesén keresztül), ugyanakkor egy olyan tulajdonságra világít rá (az élénk fantáziára), mely minden gyermek sajátja. Így tud a mese minden gyermek gyógyító meséjévé válni... Itt, csakúgy, mint a népmesékben vagy a meseterápiában, az önkérésre megoldást nyújtó mese csak akkor jön

létre, miután a gyerek megfogalmazza a vágyát, formája pedig csakis egy személyhez igazított, mégis univerzálisan érvényes (azaz régi) történet lehet.

(7) Maga a mese egyébként a két, jól elkülöníthető részen (tündérmese és varázsmese) túl több szakaszra is bontható, melyet visszatérő szövegrészek tagolnak, de az előadás témája szempontjából ez most figyelmen kívül hagyható.

(8) Talán a legjellemzőbb példa erre a kistündérek tanulnivalóit felsoroló 7. oldal: „Hát a falevelek hangját, / patak csobogását, / ágak roppanását, / kövek gurulását. / Hozzá a nádírigót / és az összes madarat, / hozzá a szürkefarkast, / és az összes vadakat” és így tovább, az egész oldalon keresztül.

(9) Ez megint jellegzetesen kortárs műmesei helyzetet idéz, hiszen az egyedül, sötétben való elalvástól a 19. század előtt vagy nem kellett tartania a gyerekeknek, vagy a félelemmel nem foglalkozott senki a felnőttek közül...

(10) „Aztán [a törpe] keservesen sírni kezdett, / és hazaszaladt kibékülni az édesapjával. / De bezzeg nekibátorodott a királyfi” stb.

(11) Utalás Roland Barthes (1996) *A szerző halála* című szövegére.

Irodalom

Bagossy László és Takács Mari (2009): *A Sötétben Látó Tündér*. Pagony, Budapest.

Barthes, R. (1996): *A szerző halála*. In: uő: *A szöveg öröme*. Osiris, Budapest.

Bettelheim, B. (1985): *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Gondolat, Budapest.

Boldizsár Ildikó (2010): *Meseterápia*. Magvető, Budapest.

Korbai Hajnal (2010): *Az aranytök és Lotilko szárnyai*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.

A Gondolat Kiadó könyveiből